

Radek Daniel: T. G. Masaryk – zastánce zdravého rozumu

Slunce pálí. Na hodonínském náměstí stojí hlouček žen.

„Už jste to slyšely?“ vykřikuje jedna z nich vysokým hlasem. „U Jihlavy prý jakýsi Žid zabil kvůli krvi do macesů mladou holku. Podřízl ji košeráckým nožem. Jsou toho plné noviny.“

„Hrůza,“ křičí se babky a koulejí očima. „Tihle žid'áci, to je učiněná pohroma. Já k nim raději ani nechodím nakupovat.“

„Pogrom na ně!“ vyštěkne jiná a všechny svorně přikyvují.

Profesor Tomáš G. Masaryk, který je toho času s rodinou na prázdninách v Hodoníně, nad těmi řečmi nevěřicně kroutí hlavou. Zdá se, že lidská hloupost zase vydává otrávené ovoce. Všechny noviny píší o tom, že v Polné u Jihlavy jakýsi tulák Leopold Hilsner zavraždil se svými kumpány devatenáctiletou holku Anežku Hrůzovou. Údajně šlo o rituální vraždu.

O rituálních vraždách Masaryk slýchal od dětství. Jako kluk na ně nějaký čas sám věřil, ale později, když navázal přátelství s několika židovskými chlapci a seznámil se s jejich zvyky a vírou, dospěl k přesvědčení, že je to celé nesmysl. Výplod zatemněné mysli.

„Nepřekvapuje mě, že tomu věří staré babky,“ říká večer svojí ženě, „ale zarazí mě, že tuhle nebezpečnou smyšlenku šíří české noviny. Vždyť je to mezinárodní ostuda, a navíc to může mít nedozírné následky.“

Jeho žena Charlotta přikývne a pohladí po hlavě. „Máš pravdu, ale s tím nic nenadělaš. Lidská hloupost tady byla, je a bude. Zhasni a pojď spát. Zítra nás čeká perný den.“

Manželé Masarykovi usínají a případ Žida Hilsnera na nějaký čas pouštějí z hlavy. Zanedlouho však Masaryk dostane dopis od spisovatele Sigismunda Münzera, svého bývalého žáka, který se ho ptá, co si o polenském případě myslí.

Masaryk tedy sedne a píše: „Jestliže by dnes nějaká skutečně tajná společnost nebo sekta chtěla mít lidskou krev, pak by si její šílený zločinecký duch svou oběť nehledal na venkově, ale ve větších městech, kde by zmizení člověka nikdo nepostřehl. Antisemitská pověra o rituální vraždě má v nynější době význam především hospodářský. Antisemité předstírají, že chtějí lid osvobodit od hospodářských upírů, ale lid, respektive ty lidové vrstvy, které jsou vychovány v hospodářském fetišismu, se de facto jen připravují pro různé upíry židovského a křesťanského vyznání. Tato antisemitská pověra je, jak patrně, záležitostí obecnou, mezinárodní. Je proto žádoucí, aby proti ní vystoupili všichni její odpůrci společně...“

Za pár dní je Masarykův dopis uveřejněn v novinách a ve společnosti se zvedá vlna odporu. Mnohé deníky mu radí, aby mlčel, protože svými názory ovlivňuje probíhající soudní řízení. Masaryk však mlčet nehodlá. Je znechucen nenávistí vůči Židům, která je v lidech přítomna po staletí a dělá se mu zle z úrovně českých novin a demagogie politiků. S vervou se pouští do boje s lidskou hloupostí a pověrou.

Zatímco obvinění Leopolda Hilsnera je postaveno na emocích, Masaryk se zaměří na důkazy a logické argumenty. Jde na to vědecky. Aby věděl, jak správně postupovat, studuje právníckou a lékařskou literaturu a následně se dopodrobna seznamuje s celým případem. Podle svědeckých výpovědí šel Leopold Hilsner v době vraždy od místa, kde našli tělo zavražděné, k Polné. Spáchal-li zločin opravdu on, musel dívku zavraždit v lese a rychle utéct. Poloha mrtvé však svědčí o něčem jiném. Oběť ležela na břicho s nohama ohnutýma do ostrého úhlu a tělem zkrouceným do mírného oblouku. K této deformaci mohlo dojít až několik hodin po smrti, když už tělo bylo ztuhlé. Kdo a proč s mrtvou takto manipuloval? Hilsner to udělat nemohl. Tou dobou byl už dávno na jiném místě.

Masaryk se s tímto problémem obrací na dr. Josefa Adolfa Bulovu z Prahy.

„Hmm,“ mne si doktor bradu a přemýšlí. „To je opravdu zajímavé, pane profesore.“ V zamyšlení vstane a přejde k oknu své ordinace. Zadívá se ven, chvíli zadumaně mlčí a potom vážně pronese: „K tomuto pokroucení mohlo dojít tak, že někdo zavražděnou nesl přehozenou přes ramena a rukou přidržoval její nohy, které mu volně visely podél těla...“

„Výborně, pane doktore! To mě nenapadlo,“ říká Masaryk a hned tuto hypotézu prakticky ověřuje. Dělá pokusy s živými lidmi i s figurínou s pohyblivými údy. Zjišťuje, že lékařova domněnka je správná.

Dr. Bulova, který Masarykovi ochotně nabídl pomoc, objevuje další zajímavou skutečnost. Při prohlídce předmětů doličných si on i jeho žena všimnou, že živůtek, který podle obžaloby pachatel před spácháním trestného činu vysvlékl oběti ve chvatu přes hlavu, byl odshora až dolů zapnutý. Ani jeden knoflík nebyl rozepnutý nebo poškozený. Navíc paní Bulová, majitelka krejčovské školy, konstatuje, že košile zavražděné byla rozstřižena nůžkami. Vypadá to, že k vraždě nedošlo v lese, nýbrž v nějakém obydlí, a to nejspíš v době, kdy byla Anežka Hružová svlečená. Tuto hypotézu potvrzuje i fakt, že se na prstech a dlaních zavražděné nenašla hlína.

Z lékařského posudku navíc vyplývá, že Anežka nebyla podřezána, ale probodnuta špičatým nožem, a že takzvaný košerácký nůž, jímž měl Hilsner vraždu provést, takové poranění způsobit nemohl. K omylu došlo jen proto, že se žalobce, svědkové i soudní lékaři nechali unést fantaziemi o rituální vraždě. Pověra jim zastřela rozum.

Masaryk všechny tyto poznatky pečlivě třídí, sepisuje a doplňuje o další skutečnosti. Všimá si četných nesrovnalostí ve svědeckých výpovědích. Upozorňuje na to, že svědci uvádějí rozporuplné údaje. Například každý z nich viděl Hilsnera ve stejnou dobu v jiné části města.

Jak Masaryk postupuje kupředu, je si čím dál více jistý, že se obžaloba mýlí a že Žid Hilsner je nevinný. Když však se svými poznatky seznámí přátelé, je varován. Podle nich je nerozum angažovat se ve věci, kvůli níž se ocitne na pranýři. Masaryk nad tím jen mávne rukou a odhodlaně řekne: „Nemohu žít v tomto ovzduší, musím promluvit.“

Ve společnosti to zatím vše. V novinách vycházejí štvavé články proti Židům. Tři čeští faráři vydávají brožurky o židovském zločinu v Polné a biskup z Hradce Králové přednáší o rituální vraždě. Jeho přednáška vychází v časopisu *Obnova* a vzápětí ji otisknou všechny církevní listy. Lidé vnímají Židy jako nebezpečná individua, před nimiž se musejí mít na pozoru.

V této době vydává Masaryk brožuru s názvem *Nutnost revize polenského procesu*. V úvodu píše: „Tímto rozbořem polenského případu chci dle svých sil očistit hanbu našich novinářů... Čtenář se přesvědčí, že celý proces se odehrál pod antisemitským tlakem a s ním spojenou pověrou o rituální vraždě.“

Jeden výtisk Masaryk posílá svému bývalému žákovi, který ho přiměl, aby se o případ začal zajímat. V příloženém dopisu uvádí: „Přál bych si, aby se ukázalo, jaké justici a jaké medicíně jsou v Rakousku svěřeny lidské životy – justici a medicíně, již laik musí říkat, jak by měla myslet. Uvidíte, že revize vlastně není nutná, protože ji provádím. C. K. ministerstvo spravedlnosti je schopné jen likvidovat. Polenská aféra je krvavé memento, úděsný symptom naší rakouské dekadence.“

Brožura vzbudí obrovský rozruch. Hned druhý den po vyjití je zabavena, ale později se přece dostává na veřejnost. Český lid se staví proti Masarykovi. Nazývají ho zrádcem a nepřitelem národa. Místo věčných argumentů protivníci útočí na jeho charakter. Mezi lidmi kolují pomluvy: „Masaryk pracuje v židovském žoldu? Dostal od izraelitů tři sta tisíc zlatáků.“

(...)

Masaryk a jeho přátelé jsou znechuceni stavem společnosti. Český národ, jemuž oddaně slouží, projevuje hlubokou zášť vůči lidskosti a rozumu, nepřekonatelné sklony k surovému barbarství. Zfanatizovaná společnost dělá z polenského případu boj za vlast. V *Radikálním politickém klubu* obce Jičina dokonce odhlasují rezoluci, že ten, kdo nevěří v rituální vraždu, není český občan. Mnozí z Masarykových přátel by si nejraději sbalili kufry a odjeli do ciziny. Jen Masaryk se nedá zvíkat. Ani pesimismus přátel, ani pomluvy ze strany protivníků jej od cíle neodvrátí. A když ho noviny nařknou, že jeho argumenty, jimiž vyvrací teorii rituální vraždy, jsou zmanipulované a napsané bez toho, aniž by se seznámil s místem činu, Masaryk neváhá a vydává se do Polné.

Taková cesta je ovšem velmi nebezpečná. Kdyby tamější obyvatelé Masaryka poznali, kdo ví, jak by to s ním skončilo. Rozhodne se tedy, že se bude vydávat za kováře. V přestrojení

přijíždí do městečka a hned se pouští do vyšetřování. Silou své osobnosti si získá důvěru lidí, hovoří s nimi a pozoruje, jak jsou místní do celého případu osobně zaangażovaní. Studuje město a jeho okolí, rovněž pečlivě zkoumá místo, kde byla nalezena zavražděná. Jako zkušený kriminalista měří vzdálenosti, dělá pokusy, srovnává a pozoruje. S nově získanými poznatky začne přezkoumávat průběh procesu. Více a více se ponořuje do případu.

Průběh a výsledky své práce shrne následně do několika článků, které vycházejí v *Čase*, v *Zeit* ve Vídni, v *Naší době* a v *Berliner Tageblattu*. Ve svých pojednáních ukazuje, že lékařské posudky a výpovědi jsou nepřesné, rozporné, neudržitelné. Pádnými argumenty odhaluje „přímo neuvěřitelnou nevědomost a anatomickou ledabylost“ soudních znalců, poukazuje na jejich vědomé nepravdy a usvědčuje je z podjatosti. Všechny důkazy Hilsnerovy viny se pod vlivem Masarykovy kritiky rozplývají a zůstávají jen povrchní důvody: obžalovaný se štítíl práce, běhal za děvčaty a rád se toulal v lese.

(...)

Proces se táhne od konce října do poloviny listopadu. Dr. Auředníček, Hilsnerův obhájce, a dr. Baxa, advokát, který zastupuje postiženou stranu, spolu svádějí tuhý boj. Dr. Auředníček hovoří klidně, věcně rozebírá svědecké výpovědi, vyvrací argumenty odpůrců a nezapomene na nic, co může vnést do celého případu jasno. Baxa naopak hovoří emotivně a halasně. Srdceryvnými projevy získává porotu na svou stranu. Neohroženě prohlašuje: „Na tomto případě se jasně ukázalo, že existují lidé, kteří potřebují krev našich křesťanských dívek.“ Udělá dramatickou pauzu a svůj projev zakončí zvoláním: „Je to svatosvatá pravda!“ Jeho hodinový výstup dokáže setřít váhu důkazů, které byly v průběhu uplynulých čtrnácti dní předloženy ve prospěch obžalovaného.

Následující den je vynesena rozsudek. Hilsner je bledý jako stěna a celý se třese. Jeho ustrašené oči těkají od obhájců k porotcům a předsedovi. Křečovitě zatíná pěsti. Pak přichází soudní dvůr. Ztichlou místností zazní zdrcující verdikt: „Smrt provazem!“ (...)

Profesor Tomáš G. Masaryk je zdrcen. Rozsudek mu připadá jako korunovace lidské hlouposti. Je pro něj dokladem toho, kam až může člověka zavést nenávist vůči určité náboženské či etnické skupině. A přestože je Hilsnerovi trest smrti roku 1901 zmírněn na doživotí a roku 1918 dostává od císaře Karla I. milost, zůstává tento případ smutným mementem fanatismu, zaslepenosti a nenávisti.

Maces - je tradiční pokrm na židovský svátek Pesach. Jedná se o křehký nekvašený chléb kulatého či hranatého tvaru. Těsto na tento speciální chléb připomínající spíše krekr se připravuje z vody a mouky.

DANIEL, Radek. Tomáš G. Masaryk: Zastánce zdravého rozumu. In *Dotkni se výšin 1: Po stopách slavných osobností*. 1. vyd. Praha : Advent-Orion, 2009. ISBN 978-80-7172-179-6.

- 1) Vyhledej, v kterém roce se událost odehrála.
- 2) Kolik let bylo tehdy Masarykovi?
- 3) Kdo byl Hilsner? Jaký byl?
- 4) Zavraždil Anežku Hružovou? Byl za to odsouzený? Kolik let seděl ve vězení?
- 5) Jak prokázal Masaryk Hilsnerovu nevinu?
- 6) Co zvítězilo?
- 7) Vysvětli pojem antisemitismus.
- 8) Které české přísloví se na případ hodí?
- 9) Vypracuj podle příběhu soudničku (nebo krátkou novinovou zprávu o zločinu).
- 10) Kterou další nejasnost Masaryk rozumem a pomocí vědy vyvrátil?

Řešení:

- 1) 1899.
- 2) 49 let (narozen 1850).
- 3) Leopold Hilsner byl Žid, štítil se práce, běhal za děvčaty a rád se toulal v lese. To z něj ale nedělá vraha.
- 4) Ne, ano, 18 let.
- 5) Pečlivě sbíral důkazní materiál, vyslechl svědky, ohledal mrtvolu, místo činu... (pracoval jako moderní kriminalista, vědecky a bez vlivu emocí).
- 6) Antisemitismus, vyhrocené emoce.
- 7) Nenávist vůči lidem jiného náboženství, nejčastěji židovského.
- 8) Kdo chce psa bít, hůl si vždycky najde.
- 9) Novinová zpráva - např.:
Dne 2. 4. 1899 bylo v lese u obce Polná nalezeno tělo A. H. Podle prvních ohledání se jedná o rituální vraždu, údajný vrah L. H. byl krátce po činu dopaden a vzat do vazby...
- 10) Doložil nepravost Rukopisů.